

STRUČNÝ KOMENTÁŘ

Předkládaná publikace shrnuje výsledky osmnáctého ročníku výběrového šetření *Životní podmínky*, které se uskutečnilo v první polovině roku 2022. Cílem bylo zmapovat situaci českých domácností v období dotazování a jejich příjmy v roce 2021. Šetření se pravidelně zaměřuje na zjišťování údajů o finanční situaci různých typů domácností, příjmech, kvalitě a nákladech na bydlení, vybavenosti bytů, zdravotních, pracovních a materiálních podmínkách domácností a jejich členů. Šetření tohoto typu probíhá celkem ve 34 evropských zemích. K hlavním výstupům patří informace o podílu osob ohrožených příjmovou chudobou a osob žijících v domácnostech s materiálním nedostatkem.

Všechna data, která souvisejí s příjmy domácností, odrážejí stav roku 2021.

Průměrné čisté peněžní příjmy domácností meziročně vzrostly z 220,1 tis. Kč na osobu v roce 2020 na 241,2 tis. Kč v roce 2021, tedy o 9,6 %. Příjmy rostly jak nominálně, tak reálně (o 5,6 %), což znamená, že za své příjmy si mohly domácnosti koupit více zboží či služeb. Z hlediska ekonomického postavení osoby v čele domácnosti se průměrně zvýšily příjmy všem skupinám domácností. Čisté roční peněžní příjmy domácností zaměstnanců činily 256,2 tis. Kč na osobu, tedy o necelých 29 tisíc Kč (12,6 %) více než v roce 2020. Čisté peněžní příjmy v roce 2021 nejrychleji rostly domácnostem zaměstnanců především díky nižšímu zdanění jejich pracovních příjmů v důsledku zrušení tzv. superhrubé mzdy. Menší růst vykázaly v roce 2021 čisté peněžní příjmy domácnosti samostatně výdělečně činných ve výši 263,8 tis. Kč, což je o zhruba 12 tis. Kč (4,6 %) více než rok předtím. I přes pomalejší růst jejich příjmů tyto domácnosti i nadále dosahují nejvyšší nominální úrovně příjmů ze všech sledovaných skupin domácností. Příjmy domácností nepracujících důchodců se meziročně zvýšily o 4,5 % na 201,3 tis. Kč na osobu.

Rok 2021, přinesl v oblasti sociálního zabezpečení a sociálních dávek několik změn. Od ledna 2021 došlo k valorizaci všech vyplácených důchodů (základní výměra vzrostla o 60 Kč a procentní výměra o 7,1 %) a poprvé v historii vycházela mj. z indexů růstu spotřebitelských cen domácností důchodců. Dále došlo k růstu minimální mzdy a všech úrovní zaručené mzdy. Minimální mzda stoupla ze 14 600 Kč na 15 200 Kč za měsíc pro zaměstnance se stanovenou týdenní pracovní dobou v délce 40 hodin. V oblasti podpory rodin s dětmi došlo k navýšení základních výměr přídatků na děti, přičemž navíc na tento příjmově testovaný přírůstek měly nově nárok rodiny s příjmem až do 3,4 násobku ŽM.

Objektivní nárůst peněžních příjmů domácností za rok 2021 však nekorespondoval s tím, jak domácnosti vnímaly své příjmy subjektivně. Zatímco v roce 2021 vycházelo se svými příjmy s velkými obtížemi nebo s obtížemi 12 % domácností, v roce 2022 obtíže připustilo 13,2 % domácností, tj. pokles o 1,2 p. b. Nejvyšší podíl domácností, které se svými příjmy vycházely s velkými obtížemi nebo s obtížemi, byl u domácností nezaměstnaných (53,9 %). Vůbec nejmenší podíl domácností, které vycházely v roce 2022 s příjmy s obtížemi či velkými obtížemi, byl mezi pracujícími důchodci (6,5 %), následovaly téměř shodně samostatně činní (7,8 %) a zaměstnanci s vyšším vzděláním (8,4 %). Na druhé straně klesl (o 1,3 p. b.) podíl domácností, které vycházely se svými příjmy snadno či velmi snadno, a to z hodnoty 20,0 % na 18,7 %.

Náklady domácností na bydlení za rok 2022 činily v průměru 6 820 Kč na domácnost a měsíc, což bylo oproti předchozímu roku o necelých 650 Kč více. Podíl příjmů, které domácnosti vynakládaly na bydlení, se během posledních let snižoval, když příjmy domácností rostly v průměru rychleji než jejich náklady na bydlení. V roce 2022 však tento trendu nepokračoval. Podíl nákladů na bydlení na příjmech činil průměrně 14,9 % a meziročně vzrostl o 0,5 p. b. Obecně se však významně liší podle právní formy bydlení. Pokud domácnost žila ve vlastním domě, představoval tento podíl 11,3 %. Naproti tomu u domácností žijících v pronajatém bytě podíl nákladů na bydlení na příjmech činil 28,2 %. Jejich průměrné náklady na bydlení ve výši cca 10 800 Kč měsíčně byly oproti vlastnickému bydlení takřka dvojnásobné.

S růstem nákladů na bydlení došlo i ke zhoršení vnímání těchto nákladů jakožto zátěže rodinného rozpočtu. Zatímco v roce 2021 vnímalo náklady na bydlení jako velkou zátěž 14,3 % domácností, v roce 2022 podíl těchto domácností vzrostl na 17,8 %. Podíl domácností, které vůbec nepovažovaly náklady na bydlení za zátěž, poklesl na úroveň 11,0 %. Velkou zátěž náklady na bydlení pociťovaly nejvíce domácnosti v nájemním bydlení, necelých 30 % z nich.

Ukazatel „Míra ohrožení příjmovou chudobou“, který se počítá jako podíl osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než stanovená hranice ohrožení příjmovou chudobou, dosáhl v roce 2022 úrovně 10,2 %. Hranice ohrožení příjmovou chudobou je určena jako 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu domácnosti a zohledňuje velikost a složení domácnosti. Aby domácnost jednotlivce v roce 2022 nespadla pod hranici ohrožení příjmovou chudobou, musel být její čistý měsíční příjem vyšší než 15 571 Kč, domácnost dvou dospělých musela mít příjmy vyšší než 23 356 Kč za měsíc, rodič s dítětem do 13 let musel mít více než 20 242 Kč měsíčně a partnerský pár se dvěma dětmi do 13 let více než 32 698 Kč.

Ukazatel míry ohrožení příjmovou chudobou po loňském poklesu na úroveň 8,6 % se v roce 2022 zvýšil o 1,6 p. b. a dosáhl nejvyšší úrovně od počátku sledování tohoto indikátoru v ČR. V tomto roce se ohrožení příjmovou chudobou týkalo přibližně 1 046,4 tisíc obyvatel České republiky, což je přibližně o 100 tis. osob více, než tomu bylo v roce 2021.

Trvale jsou nejvíce ohroženými skupinami nezaměstnaní, domácnosti tvořené samotným rodičem s jedním či více dětmi a jednotlivci ve věku 65 a starší, a to převážně ženy. Z osob, jejichž převažující ekonomickou aktivitou v průběhu roku 2021 byla nezaměstnanost, jich příjmovou chudobou byla ohrožena téměř polovina (49,0 %). Osob z neúplných rodin s dětmi bylo příjmovou chudobou ohroženo 30,8 % a osob z rodin se třemi a více dětmi 17,6 %. K významnému meziročnímu zvýšení podílu ohrožených osob (o 10 p. b.) došlo u jednotlivců ve věku 65 a více let. Míra ohrožení příjmovou chudobou u nich v roce 2022 dosáhla 37,8 % a po poklesu v roce 2021 se tak prakticky vrátila na úroveň z roku 2020.

Míra materiální a sociální deprivace, která vyjadřuje podíl osob, jejichž domácnosti si z finančních důvodů nemohly dovolit některé věci, služby či požitky, zůstala na úrovni předchozího roku. Podíl osob žijících v domácnostech, které postrádaly nejméně 5 položek ze 13 sledovaných, tvořil 4,8 % domácností. Nejčastěji si domácnosti nemohly dovolit pořídit nový nábytek za opotřebovaný (26,5 %), zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 13 600 Kč (17,5 %) nebo týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti (18,0 %). Obdobně jako u míry ohrožení příjmovou chudobou patří mezi nejvíce materiálně a sociálně deprivované nezaměstnaní (35,6 %) a osoby z neúplných rodin s dětmi (16,9 %). Mezi domácnostmi jednotlivců zaznamenaly vyšší míru materiální a sociální deprivace ženy (10,0 %) než muži (5,8 %).